

Dicționarul Academiei și d. Sextil Pușcariu

De cîtva timp, Academia Romîna a făcut [d-lui Sextil Pușcariu] onoarea de a-l însărcina cu redactarea dicționarului limbii romînești, care a găsit în sfîrșit omul de realitate și de măsură ce-l poate duce, în termen scurt, la bun capăt.

N. Iorga, *Neamul Romînesc*, 15 Oct. 1906.

„Junimea Literară“ din Suceava ne aduce, în al ei al XII-lea număr, un specimen din Dicționarul limbii romîne, pe care îl lucrează, din însărcinarea Academiei, d. Sextil Pușcariu.

Am cetit cu interes acest specimen, verbul „a ajunge“ și ne simțim datori să spunem cîteva cuvinte asupra *metodului* adoptat de d. Pușcariu în alcătuirea dicționarului așa de cu nerăbdare așteptat de Academie și de unii cărturari romîni.

Și, mai întăiu, constatăm că d. Pușcariu, probabil pentru a răspunde cît mai *răpede* așteptărilor Academiei, s'a crezut în drept să-și însușească munca gata a d-lui Hasdeu, făcînd din dicționarul, pe care-l lucrează, o a doua ediție „revăzută“, dar necorectată a Etimologicului d-lui Hasdeu. Și poate că are dreptate d. Pușcariu de a renunța la o muncă personală, cînd, neavînd ceva nou de spus, găsește lucrul gata făcut.

Noi credem însă că d. Pușcariu ar fi făcut și mai bine, lucrul ar fi mers și mai *răpede* (și aceasta e condiția *primă* pe care o pune Academia), dacă ar fi transcris pur și simplu pe d. Hasdeu, fără să *mai schimbe unele exemple* și fără să *adauge unele explicații proprii*, cum e de pildă aceea că „adeseori subiectul e un abstract... de care complimentul fuge“, ori că mișcarea, pentru a ajunge undeva, „poate avea direcție orizontală, să plece de jos în sus sau de sus în jos“—*adaosuri* care, credem, nu vor fi spre folosul acestei a doua ediții a d-lui Hasdeu, care, probabil, va afla cu surprindere această *corectare* a sa.

Așadar, afară de aceste abateri arătate mai sus, încolo, atît *în înșirarea înțelesurilor cît și în explicările semantice și în exemple*, d. Pușcariu urmează atît de fidel pe d. Hasdeu încît, dintr'un punct de vedere, opera d-lui Pușcariu are o adevărată utilitate, dat faptul că *Etymologicum Magnum* nu se mai află în comerț.

Pentru a pune publicul în curent cu modul cum d. Pușcariu a „revăzut“ Etimologicul d-lui Hasdeu, vom face aici o dare de samă a specimenului publicat :

D. Pușcariu : „Înțelesul fundamental al lui „ajung“ este: „a uni

cevă cu ceva, a duce la olaltă capetele a două obiecte.—D. Hasdeu (Magn. Et. Rom. Tom. I, 1887, col. 617): „Sensul fundamental este latinul adjungo=ad+jungo“ unesc la o laltă prin capete un ce cu un ce“.

D. Pușcariu—trecînd la înțelesul figurat—: „Ceea ce se leagă sînt „cuvintele“ și scopul apropierii e „înțelegerea“.—D. Hasdeu: „Printr-o tranzițiune semasiologică imediată: „rejoindre l'un l'autre“=tomber d'accord, s'entendre, reciprocul „a se ajunge“ însemnează a se înțelege cu alții“.

După aceasta d. Pușcariu enumeră izolările: „A se ajunge (în vorbă, în cuvînt, la cuvînt, la sfat, cu prețul, cu firgul, din zestre)“ scriindu-le în șir și deosebindu-se prin aceasta de d. Hasdeu, care le înșiră unele sub altele în diferitele aiiniate în col. 618 și 619, realizînd astfel d. Pușcariu o adevărată economie de spațiu (căci a doua condiție pusă de Academie e *economia de spațiu*).—La sfîrșitul acestui înțeles, d. Pușcariu, *ca și d. Hasdeu*, grupează la un loc exemple în care „a se ajunge“ ar avea, cum zice d. Hasdeu, un „sens pejorativ“, măcar că în realitate nu e de loc vre-un înțeles deosebit.

La înțelesul al II-lea, „atteindre, attrapper“ (la d. Pușcariu),—„atteindre, saisir“ (la d. Hasdeu), se urmează *iarăși* șirul d-lui Hasdeu, începînd cu primul înțeles exemplificat prin *acelaș* pasaj din Psaltirea lui Dosofteiu:

„Datu-mi-ai vîrtute și mi-ai lărgit pașii, să pociu călca iute și să-mi ajung pizmașii, Dacă-i voui ajunge să fac dintr'înșii cîrduri, (la d. Pușcariu pg. 199; la d. Hasdeu col. 621).

Urmează cu înțelesul de „a întrece“;

La d. Pușcariu: „Un grad mai mult decît a ajunge e „a întrece“.—La d. Hasdeu: „ajung se învecinează cu *întrec*... dar anume cu un moment anterior“.

Urmează înțelesul de a „apuca“:

La d. Pușcariu: „...Sensul „a prinde... a apuca“ *Să mine amu dracul sufletul meu și să ajungă*, Coresi, P. S. 13 =ca să gonească amu vrăjmașul sufletul meu și să'l agiungă, Dosofteiu=persequatur ergo inimicus animam meam et comprehendat“, paralelă și comparație între Coresi, Dosofteiu și Vulgata, luată *exact* din:—D. Hasdeu 624: „ajung“ „saisir“. Coresi, 1577, ps. VII: „De să mîne amu dracul sufletul meu și să ajungă“, acolo unde la Dosofteiu, 1680: „ca să gonască amu vrăjmașul sufletul meu și să'l agiungă“, iar în Vulgata „persequatur ergo inimicus animam meam et comprehendat“.

La înțelesul 2 figurat:

D. Pușcariu: „Adese-orî subiectul e un abstract care însemnează un lucru rău său neplăcut, precum moartea, boala etc. de care complimentul—omul—e închipuit ca fugînd“.—D. Hasdeu 625, mult mai concis: „Cu același sens de „apucă“ *ajunge* pe cineva bóla, oboséala, grija etc.“

Apoi urmează celelalte înțelesuri fără nici o abatere.

La d. Pușcariu „In Imprecațiuni“.—La d. Hasdeu 625 „în blăstămuri“,

D. Pușcariu: „(Jur.) + Ajung pre cinevã cu proces [sau judecatã] adecã il înving=causa vinco quempiam... Jemanden den Prozess abgewinnen. L(exicon) B(udan)“—D. Hasdeu 628 „ajung... ca termen juridic. Lexicon Budan: „*ajung* pe cine-va cu procesu, adecã il înving, cauza vinco quempian, Jemanden den Proces abgewinnen“.

Și astfel merge d. Pușcariu și mai departe lãmurindu-ne cã „a ajunge“ se deosebește de „a sosi“ prin aceea cã „sosirea“ cuprinde numai ideia atingerii punctului din cãlãtorie, fãrã sã implice, ca „ajungerea“, nota unei mișcãri prealabile lungi și anevoioase“, ceea ce la d. Hasdeu, 629 e: „E sinonim cu *sosesc*; ajung însã cuprinde în sine elementul unei dificultãți pe care nu-l are *sosesc*“.

La sfîrșit, înțelesul de „suffire“:

La d. Pușcariu: „Avem construcțiunea a se ajunge (cu cevã) cu acelaș sens: Nu se ajunge cu leafa nici douã sãptãmîni“—La. d. Hasdeu 635 e ceva mai complect: „...forma reflexivã: „se ajunge“. Lexicon Budan: „el nu se ajunge cu leafa sa=non sufficit ei salarium“.

Aci terminã d. Pușcariu, *pentrucã nici la d. Hasdeu nu e mai mult*.

În toate exemplele citate mai sus, d. Pușcariu nu citeazã *nici-odatã opera d-lui Hasdeu*, pe care o citeazã,—sub prescurtarea HEM—numai la alte 6 exemple: 3 exemple sînt din *documente inedite*, unul dintr'un manuscris al lui D. Cantemir și unul dintr'o poezie popularã *la care d. Hasdeu nu aratã izvorul*. Dicționarul merge mai *rãpede* cu acest sistem. Și de sigur—nu e nevoie sã i-o indicãm—d. Pușcariu dela *bãrbat* încolo !), de unde se isprãvește Etymologicum Magnum, va reedita pe d. Tiktin, care merge pãnã la litera C incluziv și pe care n'ar fi fãcut rãu dacã încã și de pe-acuma l-ar fi consultat; *ar fi învãțat poate de acolo sã separe înțelesurile verbului transitiv de acele ale verbului netransitiv și reflexiv și nu le-ar fi zovrlit amestecate la un loc; n'ar mai fi dat filiația înțelesurilor greșitã așa cum o dã d. Hasdeu și ar fi bãgat astfel de samã cã înțelesul de „a se înțelege cu cineva“ pe care-l are verbul „a ajunge“ într'un exemplu ca „Șerban Vodã agiunsãse și cu craiul Sobiețki, ca sã se scoboare în gîos la Bugiac“ (Letopiseși II, 268) nu derivã imediat din înțelesul de „a atinge“ ci din acest din urmã derivã, între altele, înțelesul de „a sosi“ din care rezultã înțelesul de „a se adresa cãtrã cineva cu rugãminte“ ca de pildã: „Agiuns-au acei Codreni la Cantemir Vodã, de i-au ertat, (Letopiseși II, 258) și din acesta apoi se dezvoltã sensul de „a se înțelege cu cineva.“*

Și fiindcã a venit vorba de greșeli, sã relevãm și lipsuri: d. Pușcariu, luînd pe d. Hasdeu și zicîndu-și în sine „Tu se'lo mio maestro e'l mio autore“, a scãpat din vedere d. p. înțelesul de „reusesc sã“ pe care-l are verbul „a ajunge“ într-un exemplu ca „Cine va putea ajunge sã spue din destul luptele tale“ (Mineele de Rîmnic pe 1. Oct, fila 119

1) Pentru *bat*, îi recomandãm pag. 523 din acest numãr al „V. R.“

recto, coloana 2), precum și înțelesul derivat din precedentul de „a avea valoare“ într'un exemplu ca: „Ghicături care nu ajung o ceapă degerată“ (P. Maior, Istorie p. începutul Românilor în Dacia p. 270).

Dar acest specimen nu ne îndrituiește numai de a discuta *modul* ci și proporțiile ce d. Pușcariu dă dicționarului său. Ceea ce a făcut pe Academie să-i încredințeze d-sale lucrarea dicționarului a fost dorința de a-l vedea repede sfârșit. Noi, care cunoaștem din alte lucrări pe d. Pușcariu ca pe un harnic și conștiincios muncitor pe terenul filologiei române, ne-am închipuit că, posedând atita pregătire cât să poată aprecia dificultatea unei asemenea întreprinderi și chibzuind bine, „quid ferre recusent, quid valeant humeri“, se va mărgini, satisfăcând dorința Academiei, să dea un dicționar cu proporții mai modeste. D-sa, se vede, lăsându-se ademenit de ușurința cu care merge lucrul alătura de d. Hasdeu, dă unui cuvânt ca verbul „a ajunge“,—care e departe de a fi unul din cuvintele cele cu mai multe înțelesuri—proporții tot atit de întinse aproape cât și la maestrul și autorul său.

Până la *C* inclusiv d-sa poate merge destul de *răpede*, căci, după *bărbat*, are pe d. Tiktin; nu-i vorbă, e un inconvenient: până la *bărbat* după *metodul* d-lui Hasdeu, apoi până la *C* după al d-lui Tiktin! Dar fiindcă acest început . . . *obligă*, dacă d. Pușcariu va duce dicționarul pe acest picior, *il va putea isprăvi d-sr după dorințele Academiei?*

Creдем că ar face mult mai bine dacă ar lăsa, chiar de pe acum, modelul ademenitor, dar primejdios, al marelui Etymologic—ori numai l'ar utiliza pe acesta, precum și alte dicționare, spre compilare—și ar lua ca bază „Dicționarul Universal“ al d-lui Șăineanu, dîndu-ne o altă ediție, aceasta, se'nțelege, nu numai „revăzută“, ci și adăogată și corijată. N'ar fi o lucrare lipsită de folos și ar fi și mai potrivită cu pu-terile d-sale.

Constantin Botez